

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету соціальної педагогіки та

психології

О.В.Пономаренко

20

**ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО
ВИХОВАННЯ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки бакалаврів
очної (денної) та заочної (дистанційної) форм здобуття освіти
спеціальності
053 Психологія
освітньо-професійна програма «Психологія»

**Укладач: Голованова Т.П., к. пед. н., доцент, доцент кафедри
педагогіки та психології освітньої діяльності**

Обговорено та ухвалено
на засіданні кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності
Протокол № 1 від "29" серпня 2023 р.
Завідувач кафедри педагогіки та психології
освітньої діяльності

О. І. Іваницький

Ухвалено науково-методичною радою
факультету соціальної педагогіки та
психології
Протокол №1 від "30" вересня 2023 р.
Голова науково-методичної ради
факультету соціальної педагогіки та
психології

Т. В. Турбар

Гарант освітньої програми

2023 рік

1. Опис навчальної дисципліни

1	2	3	
Галузь знань, спеціальність, освітня програма рівень вищої освіти	Нормативні показники для планування і розподілу дисципліни на змістові модулі	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна (денна) форма здобуття освіти	заочна (дистанційна) форма здобуття освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Кількість кредитів – 3	Вибіркова	
		Цикл дисциплін. ВВС	
Спеціальність 053 Психологія	Загальна кількість годин – 90	Семестр:4	
		Лекційні	
Освітньо-професійна програма Психологія	Змістових модулів - 4	14 год.	6 год.
		Практичні	
Рівень вищої освіти: бакалаврський	Кількість поточних контрольних заходів – 8	14 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		62 год.	80 год.
		Вид підсумкового семестрового контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою є забезпечення особистісної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності через формування у них системи базових уявлень про психологію шлюбно-сімейних стосунків та міжособистісних відносин між дитиною та її батьками, як прикладну галузь психологічної науки та наукову дисципліну.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Психологія сім'ї та психологічні проблеми сімейного виховання»:

- сформуванню цілісного уявлення про психологію сім'ї як прикладної галузі психологічного знання;
- сформуванню уявлення про еволюцію шлюбно-сімейних стосунків;
- розкрити особливості життєвого циклу сім'ї та закономірності динаміки сімейних відносин;

- сформувати уявлення про основні психолого-педагогічні моделі взаємовідносин батьків і дітей;

- набути вмінь здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність з проблем сімейного виховання.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи і контрольні заходи
<p>ЗК.1 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях</p> <p>ЗК8 Навички міжособистісної взаємодії</p> <p>ЗК15 Цінування та повага різноманітності та мультикультурності суспільних відносин</p>	<p>Інтерактивні методи (case-метод, мозковий штурм). Практичні методи (вправи). Поточні контрольні заходи: виконання тестових завдань в СЕЗН Moodle, індивідуальні практичні завдання, робота на практичних заняттях</p>
<p>СК9 Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту</p>	<p>Інтерактивні методи (case-метод, мозковий штурм). Практичні методи (вправи). Поточні контрольні заходи: виконання тестових завдань в СЕЗН Moodle, індивідуальні практичні завдання, робота на практичних заняттях</p>
<p>ПР3 Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань</p>	<p>Метод - пояснювально-ілюстративний метод навчання (надання інформації); метод проблемного викладу (постановка проблемного завдання), дослідницький, частково-пошуковий. Метод контролю і самоконтролю (метод усного контролю, метод письмового контролю). Виконання тестових завдань в СЕЗН Moodle</p>
<p>ПР 13</p>	<p>Метод - пояснювально-ілюстративний (навчальна лекція, бесіда, презентації).</p>

Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності	Інтерактивні методи (case-метод, мозковий штурм). Практичні методи (вправи). Поточні контрольні заходи: виконання тестових завдань в СЕЗН Moodle, індивідуальні практичні завдання, робота на практичних заняттях
---	---

<p>ПР15</p> <p>Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.</p>	<p>Метод проблемного викладу (постановка проблемного завдання), дослідницький, частково-пошуковий, case-метод.</p> <p>Поточні контрольні заходи: виконання тестових завдань в СЕЗН Moodle, індивідуальні практичні завдання, робота на практичних заняттях</p>
---	--

Міждисциплінарні зв'язки. Міждисциплінарні зв'язки визначаються, перш за все, тими зв'язками, які визначилися у структурно-логічній схемі ОПП. Це зв'язки: Загальна психологія. Зоопсихологія та порівняльна психологія. Філософія психології. Історія України. Конституційне право України. Іноземна мова. Соціальна психологія. Гендерна психологія. Психологія конфлікту. Дисципліна є підґрунтям для навчальної та виробничої практики.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні засади психології сім'ї.

Мета, зміст та завдання дисципліни. Соціально-історичні аспекти шлюбно-сімейних відносин. Історія розвитку емпіричних досліджень сім'ї. Основні концептуальні підходи у вивченні шлюбно-сімейних відносин: еволюціонізм, функціоналізм, біологізм, емпіризм, сцієнтизм. Сучасні дослідження шлюбно-сімейних взаємин. Форми організації шлюбу і сім'ї, їх джерела і еволюція. Патріархальна сім'я та її трансформації. З історії української родини. Типові моделі сучасної української сім'ї. Характерні риси сучасної української родини. Переваги й унікальність сім'ї як малої соціальної групи. Функціонально-рольова структура сім'ї. Подружні ролі (традиційні, товариські, ролі партнерів, від узгодженості яких залежать особливості взаємин подружжя). Умови розподілу ролей між подружжям. Комплексність у виконанні сім'єю функцій. Типологія сімей. Психологічно благополучна і неблагополучна сучасна сім'я. Поняття “психологічне здоров'я сім'ї”. Структура психологічного здоров'я сім'ї. Сімейно

обумовлені переживання, які особливо несприятливо впливають на психічний і соматичний стан здоров'я людини.

Змістовий модуль 2. Етапи розвитку шлюбу

Емоційні взаємини в шлюбі. Основні етапи розвитку емоційних взаємин та їх детермінанти. Феномен кохання та його прояви. Співвіднесення понять «кохання» і «закоханість». Теорії кохання. Психологічна характеристика періоду дошлюбного спілкування. Дошлюбні чинники, які впливають на стабільність шлюбу. Мотиви вступу у шлюб. Психологічні пастки періоду дошлюбного спілкування.

Життєвий цикл сім'ї. Сутність поняття адаптації подружжя. Зміст первинної адаптації. Сфери сімейної адаптації (матеріально-побутова, морально-психологічна, інтимно-особистісна). Вторинна (негативна) адаптація і сфери її прояву. Умови подолання вторинної негативної адаптації. Основні підходи у визначенні поняття “сумісність”: функціонально-рольовий; структурний. Психофізіологічна, ціннісно-орієнтаційна та особистісна складові сумісності подружжя і способи її діагностики. Типи ставлення кожного з партнерів до цінностей іншого. Типологія сімей за характером психологічної й ціннісно-орієнтаційної єдності.

Змістовий модуль 3. Динаміка сімейного життя.

Сімейний конфлікт, потреби, причини сімейних конфліктів. Класифікація конфліктів (за В.А. Сисенко). Стратегії та моделі поведінки в конфлікті, психологічна допомога в сімейних конфліктах, техніка конструктивної суперечки, ревності, подружня зрада, мотиви подружньої невірності, феномен прощення. Техніка «Конструктивної суперечки» С.Кратохвіла. Тлумачення поняття подружня невірність. Мотиви позашлюбних зв'язків. Відмінності в мотивуваннях зрад у чоловіків і жінок. Стадії та форми прощення (Р. Енрайт). Прийняття прощення. Чинники руйнування шлюбно-сімейних відносин (соціальні, політичні, економічні, гендерні, етнічні, соціально-психологічні, індивідуально-психологічні та ін). Типи розлучень: справжнє, розлучення тиск, розлучення-реакція. Фази розпаду і дестабілізації відносин: інтрапсихічна (внутрішня), інтерпсихічна, соціальна фаза, фаза переробки. Концепція розпаду емоційних стосунків (Дж.А.Лі). Стадії розлучення. Стратегії поведінки у ситуації розлучення (модель Кюблер-Рос). Діалектична модель процесу розлучення Маслоу. Соціально-психологічних наслідки розлучення.

Характеристика ситуації після розлучення. Емоційні реакції дітей та підлітків на розлучення батьків. Рекомендації батькам у построзлучній ситуації. Рекомендації подружжю, яке пережило розлучення.

Змістовий модуль 4. Психологічні проблеми сімейного виховання.

«Психоаналітична» модель сімейного виховання. Класичний психоаналіз З. Фрейда про вплив батьків на психічний розвиток дитини. Концепція Е. Еріксона про становлення особистості людини. Е. Фромм про роль матері і батька у вихованні дітей. «Біхевіористична» модель сімейного виховання. Метод модифікації, перенавчання. Метод моделювання. «Гуманістична» модель сімейного виховання. Р. Дрейкурс та його метод виховання. Поняття форми, методу, засобу та прийому виховання дитини. Заохочення та покарання як методи виховання дитини в сім'ї та вимоги до їх застосування. Типи неправильного виховання дітей в сім'ї. Умови успішного виховання дітей в сім'ї. Поняття стилю сімейного виховання. Потуральний стиль виховання. Змагальний та розважливий стилі виховання. Запобігливий, контролюючий стилі виховання дітей в сім'ї. Співчутливий та гармонійний стилі виховання. Роль батьківського спілкування у вихованні дитини. Взаємозв'язок стилів виховання і особливостей становлення особистості дитини. Причини неадекватного батьківського ставлення до дитини. Методика АСВ. Специфіка сімейного консультування. Стадії сімейного консультування. Моделі сімейного консультування. Функції сімейного консультанта та його професійна позиція. Методи та техніки роботи консультанта з сім'єю

4. Структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль	Усього годин	Аудиторні (контактні) години					Самостійна робота, год		Система накопичення балів		
		Усього годин	Лекційні заняття, год		Практичні год		о/д ф.	з/д ст.	Теор. завдання, к-ть балів	Практ. завдання, к-ть балів	Усього балів
			о/д ф.	з/д ст.	о/д ф.	з/д ст.					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	15	8	4	2	4	2	7	12	4	8	12
2	15	8	4	2	4	-	7	14	4	14	18
3	15	4	2	-	2	-	11	12	2	8	10
4	15	8	4	2	4	2	7	12	4	16	20
Усього за змістові модулі	60	28	14	6	14	4	32	50	14	46	60
Залік	30						30	30	20	20	40
Загалом	90								100		

5. Теми лекційних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/д ф.
1.	Предмет психології сім'ї.	2	2
1.	Функціонально-рольова структура сім'ї.	2	
2.	Емоційні взаємини в шлюбі.	2	
2.	Життєвий цикл родини.	2	2
3.	Проблема сімейних конфліктів.	2	
4.	Основні психолого-педагогічні моделі батьківсько-дитячих взаємовідносин.	2	2
4.	Стили сімейного виховання дітей в сім'ї.	2	
Разом		14	6

6. Теми практичних занять

№ змістового модуля	Назва теми	Кількість годин	
		о/д ф.	з/д ф.
1.	Предмет психології сім'ї.	2	2
1.	Функціонально-рольова структура сім'ї.	2	
2	Емоційні взаємини в шлюбі.	2	
2.	Життєвий цикл родини.	2	
3.	Проблема сімейних конфліктів.	2	
4.	Основні психолого-педагогічні моделі батьківсько-дитячих взаємовідносин.	2	
4.	Стили сімейного виховання дітей в сім'ї.	2	2
Разом		14	4

7. Види і зміст поточних контрольних заходів *

№ змістового модуля	Вид поточного контрольного заходу	Зміст поточного контрольного заходу	**Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
1	Теоретичне завдання	Виконання навчальних тестів Перевірка знань зі змістового модуля 2. Предмет психології сім'ї. Соціально-психологічна сутність сім'ї та її характеристики. Функціонально-рольова структура сім'ї.	Знання основних понять з тем: Предмет психології сім'ї. Соціально-психологічна сутність сім'ї та її характеристики. Відповідь на тестові питання в системі Moodle (3 питання по 0,5 бала). Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% 3 правильних	4

			відповідей – 1 бал.	
1	Практичне завдання	Підготовка доповіді та презентації: Предмет психології сім'ї. Соціально-психологічна сутність сім'ї та її характеристики. Функціонально-рольова структура сім'ї.	Вимоги: обґрунтування студентом методичних особливостей презентації (послідовність матеріалу, проблемність викладу) та її візуального ряду (7 слайдів).	8
Усього за ЗМ1	2			12
2	Теоретичне завдання.	Виконання навчальних тестів Перевірка знань зі змістового модуля 2. Функції та завданням періоду дошлюбного спілкування. Життєвий цикл сім'ї.	Теоретична частина модуля оцінюється у 1 бал. Відповідь на тестові питання в системі Moodle (3 питання по 0,5 бала). Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% 3 правильних відповідей – 1 бал.	4
2.	Практичне завдання	Підготовка доповіді та презентації: Функції та завданням періоду дошлюбного спілкування. Життєвий цикл сім'ї.	Вимоги: обґрунтування студентом методичних особливостей презентації (послідовність матеріалу, проблемність викладу) та її візуального ряду (7 слайдів).	14
Усього за ЗМ 2	3			18
3	Теоретичне завдання.	Тестування.	Знання основних понять тем ЗМ.3.	2

		Сімейний конфлікт. Феномен розлучення. Виконання навчальних тестів	Відповідь на тестові питання в системі Moodle Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% правильних відповідей 3 – 1 бал.	
3.	Практичне завдання	Підготовка доповіді та презентації: Групова робота з тем: Сімейний конфлікт. Феномен розлучення.	Вимоги: обґрунтування студентом методичних особливостей презентації (послідовність матеріалу, проблемність викладу) та її візуального ряду (7 слайдів).	8
Усього за ЗМ 3	2			10
4	Теоретичне завдання	Тестування. Теми: Сімейний конфлікт. Феномен розлучення. Психолого- педагогічні моделі дитячо-батьківських відносин. Методи виховання дитини в сім'ї. Стилі сімейного виховання дітей в сім'ї. Сімейне консультування. Псих олого-педагогічні моделі дитячо- батьківських відносин. Методи виховання дитини в сім'ї. Стилі сімейного виховання дітей в сім'ї. Сімейне консультування.	Знання основних понять тем ЗМ.3 Відповідь на тестові питання в системі Moodle (3 питання по 0,5 бала). Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% 3 правильних відповідей – 1 бал.	4

4	Практичне завдання	Підготовка доповіді та презентації: Стилі сімейного виховання дітей в сім'ї	Вимоги: обґрунтування студентом методичних особливостей презентації (послідовність матеріалу, проблемність викладу) та її візуального ряду (7 слайдів).	16
Усього за ЗМ 4	2			20
Усього за змістові модулі контр. заходів	8			60

8. Підсумковий семестровий контроль

Форма	Види підсумкових контрольних заходів	Зміст підсумкового контрольного заходу	Критерії оцінювання	Усього балів
1	2	3	4	5
Залік	Теоретичне завдання	Питання для підготовки: Предмет психології сім'ї. Соціально-психологічна сутність сім'ї та її характеристики. Функції та завдання періоду дошлюбного спілкування. Життєвий цикл родини. Проблема сімейних конфліктів. Феномен розлучення. Моделі батьківсько-дитячих взаємовідносин. Стилі сімейного виховання дітей в	Теоретична частина заліку оцінюється у 20 балів. Відповідь на тестові питання в системі Moodle (40 питань по 0,5 бала). Кількість балів підраховується згідно з відсотковим коефіцієнтом із розрахунку 100% правильних відповідей – 20 балів.	20

		сім'ї. Сімейне консультування.		
	Практичне завдання	Вимоги до есе. 1. Обсяг —2 сторінки тексту (800-1000 слів). Структура есе. Есе складається з таких частин — вступ, основна частина, висновок. Вступ — обґрунтування вибору теми есе. Основна частина — теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій. Висновок — узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині.	Максимальна кількість балів за 1 есе – 5, які нараховуються за виконання таких частин роботи: -правильне визначення основної проблеми – 1 б.; -правильне визначення мети та завдань – 1 б.; -логічність, послідовність викладення матеріалу – 0,5 б.; -самостійно проведений аналіз цієї проблеми з використанням концепцій – 1 б.; -доцільність запропонованих висновків – 1 б.; -дотримання вимог есе – 0,5 б.	20
	Усього за підсумковий семестровий контроль			40

9. Рекомендована література

Основна:

1. Психологія сім'ї : навч. посіб. рек. МОНУ / за заг. ред.В.М.Поліщука. Суми : Університетська книга, 2023. 281 с.
2. Седих К.Психологія сім'ї. Київ. ВЦ «Академія». Навч. посіб. 3-тє видання, стереотипне. 2021. 190 с.

3. Яцина О. Ф. Основи психотерапії : практикум. Навчально-методичний посібник. Ужгород, 2021. 80 с

4. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Вид. 2-ге, змін. та доповн. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 480 с.

Додаткова:

1. Сазонова, О. В. Сімейні цінності та рольові установки подружніх пар. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (39), 2018. С. 272–295. URL://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-39.272-295

2. Ушакова І., Психології сім'ї: конспект лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2019. 90 с.

3. Фальова, О., Колчигіна, А., & Білоцерківська, Ю. Психологічні захисти жінок із різним станом сімейного функціонування і сімейної взаємодії. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (50), 2020. С. 211–235.

URL://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-50.211-235

4. Цільмак О. М. Лекційний матеріал для здобувачів вищої освіти 4 курсу за першим (бакалаврським) рівнем спеціальності «053 Психологія» з навчальної дисципліни «Психологічне консультування». Одеса : НУ «ОЮА», 2020. 319 с.

5. Ширяєва, Л., Гончаренко, Н. Особливості сприйняття сімейних взаєностосунків і свого місця в сім'ї дитиною із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (50), 2020. С.328–351. URL://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-50.328-351

6. Яцина О. Ф. Трансформації практик шлюбно-сімейного партнерства та батьківства: постмодерні реалії : монографія. НАПН України. Ін-т соціальної та політичної психології. Ужгород : Карпати, 2018. 278 с.

Інформаційні джерела:

1. Сімейний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Сімейні цінності української молоді. Інформаційні матеріали до Всеукраїнського форуму сім'ї. URL: <https://dismp.gov.ua/simejni-tsinnosti-ukrainskoi-molodi-informatsijni-materialy-do-vseukrainskoho-forumu-sim-i/>

3. Публікації з психології та психотерапії сім'ї. URL: <http://icpk.net/psychology-books/>

4. Сімейні відносини та війна (з виступу Оксани Сиченко на 21 Конференції Ризького інститута гештальт-терапії) URL: <https://migis.ua/articles-for-gestalt-therapists/simejni-vidnosini-ta-vijna>

5. Empathic Listening URL: <https://www.family-institute.org/behavioral-health-resources/talking-kids-you-love/empathic-listening>

6. Valuing their words URL: <https://www.family-institute.org/behavioral-health-resources/talking-kids-you-love/valuing-their-words>

7. Building confidence URL: <https://www.family-institute.org/behavioral-health-resources/talking-kids-you-love/building-confidence>

8. Психологія сім'ї та психологічні проблеми сімейного виховання: НМКД СЕЗН ЗНУ (презентаційний курс лекцій, методичні рекомендації до семінарських занять та самостійного вивчення дисципліни, тестові завдання для поточної атестації та підсумкового контролю знань).
URL: <https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=5763>